

1035835

Pamiętniki krótkie ku uroczynom 45-letniej pracy
literackiej prof. Józefa Turowskiego. Kraków 1913.

str. 117 - 132.

WPŁYW JĘZYKA POLSKIEGO NA
DYALEKTY PRUSKO-NIEMIECKIE.

IK 2 C

11361536

 Biblioteka Główna
Uniwersytetu Gdańskiego

1100170475

IK 113 / 14 / 88

200

WPLYW JĘZYKA POLSKIEGO NA DYALEKTY PRUSKO-NIEMIECKIE.

Zadaniem mojem wykazać wpływ, jaki wywierał język polski na język niemiecki w Prusiech.

Punktem wyjścia jest: *Preußisches Wörterbuch*. Ost- u. westpreußische Provinzialismen in alphabetischer Folge von *H. Frischbier*. Erster Band A—K. Berlin 1882. XVI. 1—452. Zweiter Band L—Z. 1883. 1—555.

Materyał ten zbierał Frischbier prawie 30 lat, z początku sam, potem pomogli przyjaciele. Jako syn drobnego rzemieślnika w Królewcu, znał od dzieciństwa plattdeutsch, a i później miał sposobność zajmować się językiem ludowym.

W słowniku swym uwzględnił nazwy miejscowe tylko czasem, nazwy ludowe z zakresu botaniki szerzej, taksamo rybolówstwo, imiona żydowskie tylko z jednego okręgu.

Pomijam całą bibliografię, wynoszącą ze skrótami 9 stron drobnym drukiem, wymienię tylko *Förstemanna*: *Slavische Elemente in deutschen, namentlich west-preußischen Mundarten*. Aufrecht u. Kuhn, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* I. 1852.

UWAGA: Ten szkic jest tylko krótkim streszczeniem (bez słownika i wywodów etymologicznych) pracy obszernej.

Elementa językowe Prus.

Prusy to ziemia pierwotnie pruska, skolonizowana następnie przedewszystkiem przez Polaków (Pomorzan) i Niemców.

Uw. Południowa część Prus np. ziemia Chełmińska jest odwiecznie polska.

Co się tyczy sił Polaków i Niemców w pruskiej kolonizacji, to stosunek jest różny, zależnie od okolic. Można by to śledzić na nazwach geograficznych, imionach i nazwiskach ludności Prus. Zresztą mamy tu mozaikę narodów:

I. Bałtowie: 1. Prusacy; 2. Litwini; 3. Łotysze.

II. Słowianie: 1. Polacy i Kaszubi; 2. Czesi; 3. Ruskie: (wschodnio-słowiańskie): Rosyanie, Białorusini.

III. Germanie: 1. Niemcy: trzy główne dyalekty: *a.* dolno-niemieckie (niederdeutsch), *b.* średnio-niemieckie (mitteldeutsch), *c.* górno-niemieckie (oberdeutsch). 2. Fryzowie; 3. Holendrzy; 4. Anglicy.

IV. Żydzi.

Żadna inna prowincya w Niemczech nie może wykazać takiego bogactwa językowego, tembardziej więc potrzeba tu etymologii. Frischbier, choć nie zawodowy językoznawca, z wielką pilnością porównywa dyalekty niemieckie i przytacza inne języki, choć polskie traktowane jest wobec pruskiego, litewskiego i łotewskiego może najgorzej.

Już Nesselmann (Thesaurus linguae prussicae. Berlin 1873), a za nim Frischbier wyprowadzają prusko-niem. prowincjalizmy z zaginionych form pruskich lub z litewsko-łotewskiego, pomijając lub niedoceniając polskiego. Język polski wywarł potężny

wpływ na staropruskie i na litewsko-łotewskie, jak to wykazał Aleksander Brückner: *Lituslavische Studien I. Die slavischen Fremdwörter im Litauischen*. Weimar 1877 i *Archiv. für slav Philologie XX. 481 i nast.* Tymczasem Frischbier formy bałtyckie podaje na pierwszym miejscu, lub bałtyckie podaje jako źródło, jeśli takiego wyrazu niema; formy polskie stoją na końcu (zwykle mylne) lub często brak ich zupełnie: Ziske »czyżyk« = staroprusk. *czisix*; Mogille, Mogelike = staroprusk. lub lit.; Zoch »socha« wynalazek starych Prusaków i t. d. Zamiast pol. barszcz mamy lit. *barsztis*, czupryna: lit. *czupryna*, kwiat, lit. *kwėtka* (do *Quėse*), palica: lit. *polyczia*, pltd. *Plūz*, płuca: lit. *plaučzei* łot. *plauzes*, *plauschi*, rogacz »rękojeść pluga«: lit. *ragócze* i t. d.

Uw. Walther Prellwitz (*Die deutschen Bestandteile in den lettischen Sprachen*. Göttingen 1891.) występuje wprawdzie przeciw wyprowadzaniu słów prusko-niem. z zaginionych wyrazów pruskich (p. 6), ale sam wyprowadza mnóstwo słów z pruskiego, zamiast z polskiego (p. 7.).

Podobnie uwzględnia Frischbier *r o s y j s k i e* przed polskim: brusznica, socha, struga, suka, (w Prusiech Zachodnich i Warmii!) i t. d.: nawet *serbskie(?)*: *Bubbelacke* = wdowolak »wampir« *Duśchak*: teżak, *Perpelitze*: *perpelica* i t. d.

Tych zasadniczych błędów w etymologii nie można jednak Frischbierowi zbyt wyrzucać, ponieważ nie występuje nigdy jako językoznawca porównawczy, tylko jako miłośnik, który z ogromnym trudem zbierał dyalekty prusko-niemieckie. Słownik jego ma wartość tylko materiału, etymologia przedstawia się nader słabo.

Uw. Czasem trudno rozstrzygnąć, czy pewien wyraz dostał się do prusko-niem. wprost z polskiego, czy też za pośrednictwem Bałtów, zwłaszcza jeśli zmieniły się w niemieckiej forma i sufiks zapożyczenia. To możnaby lepiej ocenić dopiero po szczegółowem przejrzeniu wyrazów staropruskich, litewskich i łotewskich w niemieckiem.

Oprócz polskiego ma *kaszubskie* kilka swoich wyrazów, mimo wielkiego podobieństwa z polskim: *brzana* (= n. *Maräne*)?, krąg »kaszubski kriket«, *marzena*, *mrzana* »brzana«, *kasz. pleskoet* »bredzący«, *kasz. plešć* »strączek grochu«, *plawnica* »wielka sieć«?, *kasz. Poemarenk* »pomorzanie«, *kasz. poemuxla* »pomuchła«?, *kasz. sôd* »sad, roślina«, *šõtornik* »szmaciarz«.

[Czeskie pozostawiło również swój ślad w kilku prusk.-niem. wyrazach: bobonci »straszydło«, drab (= niem.) »żołdak«, kančuch (p. kańczug = tatar., tureck.), koleśa »kolasa«, kram-pampule? (krampam = niem.), stěhlik, stehlicek »szczygieł«].

Ruskie (wschodnio-słow.) ma kilkanaście słów (18), ponieważ jednak prawie wszystkie są w polskim, przeto zaledwie kilka jest wprost z rosyjskiego, reszta za pośrednictwem polskim z dyalektów ruskich: bandura (= łać?) »lutnia kozacka« = n. Bandúr »dzikus«, ros. blincy plur. »placki« = Flinze, ros. čep »Kette« = Zęb »precel«?, dróżki »dorożka« = n. Droschke »mały, wązki, krótki wóz«, hałas = białorusk., hołota = małorusk., ros. kibitka = tur., ros. kośela, kośulja, »kosz (koszałka)« (= lit. kaszélė?), kozak = małorusk. = tur., kukurydza = małorusk., kukurudy = tur.?, ros. krivulja »wręga«, ros. pėrepel, pėrepelka »przepiórka«, portki = małorusk., ros. pyška »gatunek ciasta«, ros. sobol' »soból«?, ros. taratajka »taradajka«.

Słowaccy druciarze zanieśli pruskim Niemcom łapice t. j. łapki na myszy.

Bośniacy służyli w kawaleryi pruskiej; później w XVIII wieku nazywano tak polskich ułanów w Prusiech; dziś niem. Bosniak przezwisko.

Polskie pośredniczy również między prusko-niem. a łaciną, włoskiem, francuskim (przeszło 30 wyrazów); greką (kilka słów); wschodem i południem (wprost lub przez ruskie), przeszło 35 wyrazów z tureckiego, tatarskiego, węgierskiego.

Ciekawe są prusko-niem. zapożyczenia wtórne (Rückentlehnungen — przeszło 40) t. zn. dawne zapożyczenie niem. wraca z polskiego w zmienionej formie (często tylko z sufiksem polskim) do niemieckiego, np. sztyymować (n. stimmen) = stimmo-watschen »zgadzać się w rachunku«.

Wyrazy: Polen »Polska«, Połák, Pollák, polnisch, pòlsch: występują w pogardliwym znaczeniu, tylko naczynie gliniane przywożone dawniej na wicinach do Królewca, bardzo ceniono¹).

---

¹) Podobnie niekorzystnie przedstawia się Kaschube »Kaszuba«. Przysłowie mówi: In Polen ist nichts zu holen, to nic = prawie 700 wyrazów z polskiego w jednym słowniku (oprócz nazw geograficznych).

U pruskich Mazurów polnisch = katholisch, w przeciwięństwie do deutsch = evangelisch.

Liczba zapożyczeń.

b: 57, c: 3(4), cz: 12, é: 6, ch: 10, d: 12, g: 36, h: 8, i: 1, j: 11, k: 120, l: 13, ł: 17, m: 22, n: 5, o: 7, p: 127, r: 19, s: 37, sz: 17, ś: 5(6), t: 20, u: 2, w: 23, z: 12, ź: 6, ż: 3 = 613₂ bez polskich sufiksów i prefiksu na —. Razem mamy około 700 wyrazów.

Wedle części mowy:

Rzeczowników 590 (bez sufiksów polskich).

Czasowników 50, ale zaledwie 20 kilka pewniejszych: gnieść = gnatschen »ciasto gnieść«; grać = gratschen »źle grać«; kaleczyć = kalaschen »bić«; kisać, kiesel = kischeln; kraść, kradł = kraddeln, kraseln; krasić »maścić«, krasa = kraseln »im Fett braten«; kroczyć = gratschen; kuczyć, kuczeć (rodzime) = kuschen, kutschen cf. fr. coucher; paść wołki (woły) = paswálken »pracować«, poswollen »iść do pracy«; pić = piet-schen »upijać się«; pierdolić »coire« = perdeln; perzyć się »nadyać się« = përschen »chełpić się«; pochłonać = ab-pochlon-schen »włóczęc się żebrać o strawę«; prażyć = praßeln »piec«; prosić, proszę = proschen »betteln«; radlić = reddeln »ziemniaki pługiem plewić«; robić, robota = robóttēn, robóttēn; srać = sras-sen; sztymować (= n. stimmen) = stimmowatschen »zgadzać się w rachunku«.

Przymiotników 5: kusy = kuś, kuśig; łakomy = lakómsch, lakummig; żywo = śchiwo adj. »żwawy«; panie bracie = panjebrátsch »poufały«; załudzić: załóż = schalusch »podstępny«; często z pol. przymiotników tworzy się w niem. rzeczowniki: czarna (ryba) = Czarn; małeńka (ryba) = Malinchen.

Przysłówek 8: byle (jako) = bille (wí); dalej = dalle, dalli (przysłówek i wykrzyknik); jak-tak = jak-tak; pomalu = pomále, pomade; precz = pritsch, prutsch; prosto = prosto, proster; (schwach)-owo; z przysłówka tworzy się n. rzeczownik: może = Mosch n. »Fünfblatt, Kartenspiel«; zaraz = Sarrast »Rest«?

Wykrzykników 5: dalej = dalle, dalli; hecia = heitsch?;

hejda, hetta = heda, hot?; (koś — koś, kuś — kuś »wabienie świń« = kosch, kusch, onom.); ksobie, kse (do wołów) = ksä, kse).

Całe zdania, zwroty: padam do nóg = Pademdonnek; paniebracie = panjebrátsch »poufały«; paść wołki (woły) = paswálken »pracować«, poswollen »iść do pracy«; sam pan tarl »tabaka« = Sampanter; za bary (mocować się) = Sabarje (ringen).

Dosłowne tłumaczenie przysłowia: dziesiąta woda po kisielu = er ist das zehnte Wasser vom Kissel; jaki pan, taki kram = wie der Herr, so der Kram; każda Kasia, ma swojego Jasia = Jedet Jaschken heft sîn Kaschken. (Fr. I. 316 Jasch).

Fonetyka: spółgłoski.

Oddawanie trudniejszych p. dźwięków w niem.

c = z, tz, sch, t ² , tsch, s, (t dn. = gn. z cf. Lippit)	rs = z? (Pize = pierś)
cz = tsch, sch, dsch, cz, czs tz, z, ch?	s = s, ś ² , z, sch,
ć = tsch, cz, z, tz, ss, sch, sch, tsch, t, tt,	sz = sch, s, tsch, ch?, sch,
{ch = ch, sch, ck, k, h, gg, {h = h	ś = sch, s, ś, ss, sch, si,
dz = z, dz, tz,	szcz = sch, tsch,
dź = dsch, sch	st = tsch?
rz = sch, rs, (rß), r, rcz?, (cz), rz, rsch, rsch, rz, s,	ść = s?
	z = z, s, sch
	ż = sch, sch, s, ś, sz,
	ź = sch, ś, sch, sz, z, dsch, g? (Grabiez' = źrebiec).

Prusko-niem. -sch- (= p. ź) występuje w zapożyczeniach z polskiego, litewskiego, francuskiego, a również w wyrazach niem.; pytanie o ile wpływał na wytworzenie się tego dźwięku język polski?

Oprócz -sch- występuje sz (z = ź) w nagłosie, jest to ortografia polska (i litewska). Schud, Schutt = Szud = Ziuta, »Elżbieta«. Hermes (Sophiens Reise von Memel nach Sachsen. 2. wyd. 1776) użył na oznaczenie dźwięku sch pol. ź. cf. Frischb. Geschabber »gadanie«.

Niem. *sch* (*dsch*, *rŕsch*, *tŕsch*) = pol. *ć*, *dź*, *rz*, *sz*, *ś*, *ź*, *ż*. cf. Fr. I. V. *sch* bezeichnet den eigentümlichen Laut, der dem französischen *j* gleich klingt u. polnisch durch *ź* ausgedrückt wird.

(*ś* folgt kurzem Vokal u. ist geschärft, fast gleich *sz* zu sprechen).

Fonetyka: samogłoski.

Polskie pochylone *ą* = n. *a : o*; *ę* = n. *e : i*; *ó* = n. *o : u*.

Z wielu przemian fonetycznych w prusko-niem. zaznaczę tu tylko przechodzenie nieakcentowych samogłosek polskich w *e* zwłaszcza w wygłosie.

Prefiksy.

na- : narzaz »podatek«.

na(j) : Nadolste »der Tollste« = pol. *na(j)* prefiks superlat. †
niem. superlativ.

(Frischb. = n. der Nächsttollste?).

pa- : kilka słów zaczyna się od *pa-* (prefiks, a przeważnie część pnia).

po- : 25.

pa-, *po-* występuje dość często w prusko-niem.; pytanie o ile działał tu język polski. cf. pruskie *pa-*, *po-* »1. pod, 2. po«, lit. *pa*, *põ*, łot. *pa*.

pod- : (kilka).

prze- : 2.

przy- : 2.

roz- : kilka.

za- : 8.

Ważniejsze sufiksy:

p.-a = n.-a (22).

n.-e.

-acz 5.

-ak 56 (około 30 polskich przez-

wisk).

(n.-ak może być również rodzi-

me niem. 8 † przezwiska

-sack 6 = 14).

-anka 6, -anki 1.

-as II (cf. rom. as : bekas).

ce 1. cf. -ice.

-cki 4.

-cza 1, -czka 2.

<p>-czanka 2. -czek 1. -czyk 2. -ec 7. <i>ek</i> 42. (n. ak, ik, ok₂, raz ścia- gnięcie). -el 6. cf. sufiks górń. (oberd.) -el. -eł 2. -ic 2. -ica 6₂. cf.-nica. -ice (nazwy wsi) 2. cf.-ce. -ik 7, cf.-nik. -ina 4. -inka 3. <i>-iński</i> 11. -kowski 2 (przezwiseka). -ne 2 (podatki).</p>	<p>-nek 3. cf.-ek. <i>-nik</i> 10, (na oznaczenie osadni- ków od miejscowości). -owice 2 (nazwy wsi). -ówka 4. -owo 3. -owski 2. -ski 5 (przezwiseka). -szewski 1 (wódka). -us, -uś, -usia, -uśka, -uszka: su- fiks deminutiv. <i>-ski</i> : -iński 11, -kowski 2, -owski 2, -ski 5, -szewski 1 = 21. Często temat jest niem., a tylko sufiks polski.</p>
--	---

Znaczenie.

Rolnicze: dom 6, gospodarstwo 12, natura 15, owady, robaki 7, pług 10, ptaki 21, rolnictwo 1, rośliny 57, wóz 15, zwierzęta 34 = 178 + narzędzia i sprzęty rolnicze + potrawy i napoje wiejskie + stroje wiejskie + pan (szlachcic) i służa (chłop) 11 = razem około 250. Była więc polska kolonizacya w Prusiech czysto ziemiańska, rolnicza, chłopska i szlachecka. Prusy, o ile były spolonizowane, są zdobyczą polskiego pługa (10 nazw na pług i jego części).

Dlatego nie może nas dziwić zupełny brak rzemiosł (dwa wyrazy: kominiarz i Schatoß »podpora półki« = zatworzyć, »zarzeć«, lub zatoczyć, — nie wchodzą zupełnie w rachubę.

Ujemne: choroby 2, obscoena 10, przezwiseka 67, tandeta 6, ujemne 30, więzienie 3 = 118 bez sufiksów, natomiast z sufiksami około 200. cf. Polska, polski, Polak, Kaszuba zawsze w znaczeniu ujemnem.

Potrawy i napoje 57.

Ciało 45.

Strój 39.

Rybackie 30. W części wpływ kaszubski.

Flisackie 29.

(Nazwy geograficzne 23).

Państwowe: urządzenie 14, więzienie 3, wojsko 6 = 23.

(Imiona 21).

Religia 14.

Gry i zabawy 14.

Zabobon 7.

Uw. Nazwy geograficzne i imiona przedstawiają się dlatego tak niepokaźnie, ponieważ Frischbier przytacza je bardzo rzadko.

Bursztyn: cacko »bursztyn«, rabuś »złodziej bursztynu«; 2.

Choroby: kolka, kołtun; 2.

Ciało: brzuch, buzia, czup, czupryna, dupa, gęba, głowa, kita = ogon (n. kiten »przycinać ogon«), łapica?, łopatka, palce, pazury »palce«, pępek, piegi, pierś, pizda, płuca, portki »podex«, postronek »stos pacierzowy«, ślipki, trzęsiel »brzuch«, trzy głowy, wąsy, (zleżyć); 45.

Dom: chałupa, komórka, koza, »dom zajezdny«, kraty, posadzka?, *posiecz (posieka »pasięka«): odpocząć = Possötz »stan-cya«; 6.

Flisackie: bajdak, berlinka, czajka, dubas, flis, flisak, galar, jadviga »statek rzeczny«, *karbatka »tratwa« kępa »wyspa na Wiśle«, kokoszka »statek wiślany«, komięga »statek«, krzywula »wreğa«, łódź, *łodziak »flis«, *łom? »statek rzeczny« (cf. łom »drzewo od burzy złamane«), magierka »czapka flisacka«, paczyna »wiosło na galarach« = n. Potschîne, płat, płatwa? »tratwa«, plot »czołno« cf. płat, pobitka »mały statek wiślany«, prom, przeróbka (zboża), struga »wielki galar«, tratwa, wicina, wicinnik, ziomek »flis«; 29.

Futra: baranki, smuszek »futro z jagnięcia« (?), tchórz, wilczura; 4 cf. zwierzęta.

Gospodarstwo; folwark, fornal, kopiec »mała kupka siana«, obora (dla świń), paść (woły) wołki »pracować«, plon »ostatni snop, wieniec«, poślad, stodoła, słup (w płocie), tylek »ogród tylny«, wola, wybraniec »dzierzawca«; 12.

Gry i zabawy: (karty) dobić »przebić«, grać (źle), kasztelan »gra w karty«, kasztelanka »dama karowa«, kaczki (na wodę rzucać), kość (kostka), krąg »kriket«, kurnik »gra«, może (gra w karty), pliszki, rozmoknąć (rozumek, rosomak) »śmigus«, smagać (różgą)? »śmigus«, zabary »auf Sabarje ringen«: 14.

Handel, produkta: kruszki (wosku nieoczyszczonego), krzywula »wręga okrętowa«, tarcica »pochodnia«, targ, towary; 5.

Imiona: Jaś (Jaśko), Jędrus, Kasia (Kaśka), Kuba, Maryśka, Musia, (Muszka), Staś, Stefek, Zuzia, Ziuta; 13.

Imiona żydowskie: Dobroć (Dobrusia) cf. Debora, Jozsek, Jankiel, Icek, Koza (!), Małka, Szmul; 8.

Materiał: glina, okrasa »ług«, piasek, popiół, tarcica, »pochodnia«; 5. cf. handel, natura.

Miara: korczyk, pęk, prom »miara kubiczna na wapien i gips«, stroje na wosk; 4.

Moneta: pełk, pieniążek, szóstak; 3.

Muzyka: kobza; 1.

Myśliwstwo: bałwan (do wabienia); cf. futra, ptaki, zwierzęta.

Narzędzia: batog, drażek, kłoda »blok«, kulka »rękojeść łopaty«, kulas »krzywy drag«, łapka (na myszy), łapica, palica, pałka, *pozwalak »kij«, prask (?) »kij«, rydel, wić, zraz »kij«; 14. cf. sprzęty.

Natura: burza, grom (?), kępa »wyspa na Wiśle«, krążek »dziura w ziemi« czy kruszec = Krüseecke, ostrów, parów, plewy (polowy)? = Polwe »ugór« cf. lot. palwe, plusk »ulewa«, pluta »kałuża«, poć (płat)? »ostry kawał murawy«, podrąb »wyrąb, kałuża«, potok, strużka »rzeczka«, słup »1. twarda kapusta, 2. ochrona przed wydmą piaszczystą na wybrzeżu«, wrzosa »ugór«; 15.

Nazwy ludów, mieszkanców: Bośniak (również kawalerzysta, ułan polski), Cygan, Kabatkowie, Kaszuba, Koźlary »chłopi w chodakach z łyka«, Polak, kasz. Poemarenk »Pomorzanie«, Ślązak; 8.

Nazwy geograficzne: Bukowice, Bursztynowo, Dąbrowa, Kobylice, Królik »nazwa drogi«, Kalinki, Karcz-, Karczemka, Kobyła, Kraków (koło Gdańska), Las (koło Pruskiej Hawy), Leżysko »osada«, Łomża »przedmieście Królewca«, Mokrowo (?), Nikolajki (?), n. Jerrentowitz (-owice), Przystań, Puste (pole), Srogi, Rudnik, Sobiech, Święty? (Schwedenschanze), Wisła = Wi Bel; 23.

Owady, robaki: boża (krówka), gnidy, *gruch (?) »bąk«, kruczek »czarny motyl«, mucha, pajak (?), świerszcz (?); 7.

Pieszczotliwe: czyпка »kura« (do dzieci) cf. sufiksy.

Pług: *budnik »Streichbrett an dem alt preußischen Pfluge«, grządziel (?), kroik, kulbaka, palica, podyma, radlic »czyścić kartofle pługiem«, rogacz »rękojeść pługa«, socha, *stercze? (Sterzen »sterczące rogacze«); 10.

Pokrewieństwo: ciotka, kisiel; 2.

Potrawy, ciasta, napoje, kuchnia: baba, barszcz, ros. blincy »placek« (Flinze), boćwina »barszcz«, chłodnik, éwilkła, glina (»kawał chleba«), *glomzda »twaróg«, gnieść (ciasto), gryczany (placek), jucha, kaleta »cienkusz«, katarzynki »pierniki«, kisiel »papka, pomyje«, kolacya, kołacz, kozia (pieczeń), przepalanka (palić cf. Krampam-bule), krasic »maścić«, kukielka, kukurydza, kwas, lipiec »miód«, makówka »placek z makiem«, miodownik == miednik, papka, pączek, pić, pieczywo, pirog »placek, pirog«, placek, prażyć, prażone (kluski), proso »placek z grubej mąki«, przyborowe, »napiwo przy odbieraniu drzewa«, pyszka (pęczak), rozmoknąć (»śledź marynowany«), rożańka(?) »liche piwo«, sadzony (placek), starka (?) (-ak »wódka«), kornuszewski »wódka«, szmer (w głowie), szperka, szum (w głowie), śmietana, śniedek »barszcz«, trojnik »miód«, tucz »karm«, twaróg, warza, wiśniak, wykopane (ciasto)?, zacierki, zrazy, żarz »podpłomyk«; 57.

Powitanie: padam do nóg; 1.

Przez wiska: baba? bandura »dzikus«, bąk (bączek). breda »gadula«, brzuch, caco?, duda, dudaszek, fagas?, *gniewki »chytry«, *gniewski, *gnuški, gnojek, gnuśny, grubas, hajdamak, hajduk, hołota, hultaj, jucha, Kaśka »meretrix«, kiszka, kłępa, kłusak, kobyła, kordupel, kosynier (?), kozioł, leżak »leń«, lud(?), ludziak, łajdak, łapacz?, łapica »łapka na myszy i przezwisko«, łebas, łobuz (?), łodziak, łotr + andrus (Lundrus)?, mara (-a), mędrak, mokry, Schmierotek, otłuk, paper?, pica, pić (Pitscher »pijak«), pies, kaszub. pleskoet?, plotarz, podolak, pomagacz »sknera«, kaszub. Poemarenk »Pomorzanin«, *pozwalak, pysk, rachuję?, Radziwiłł?, *słabak, smar-katka, świerszcz, tatarek, *tułak »tułacz«, uciekacz, usia (Fladdrüsch), zabrak (zabrać głos)?, Zawadzki, żazel, żebrak; 67, cf. sufiksy.

P t a k i: *bijaka »kawka«, bocian, czapła, czeczotka, czyпка, »kura«, czyżyk, jastrząbek, kaczka, kawka, kobyłka »czapła«, *kołacz »kawka«, kozia (bródka) »Ziegenbart, Steißvogel,

kusak«, kulik »mewa«, kura (kurnik), kuropatwy, kwiezoł, lelek, nurek, szurek (szarek), szczygieł cf. cz. stehlik; 21.

Religia: (katolik = polak, protestant = niemiec) boża męka, chrzest, chrzcic, jezusek »pobożnis«, klasztor, kwesta, kwestarz, mogiła »cementarz«, mogiłka »grób«, paciorki, pleban, post; 14.

Rolnictwo: kokoszka »1. kopiec snopków, 2. brona«; 1. cf. gospodarstwo, narzędzia rolne, pług, (ptaki), rośliny i sprzęty.

Rośliny, las: bób (bober), boćwina, bór, borówka, brusznicza, buk, chochoł »kotki na drzewie«, chojna (choja, chojka), dąbrowa, głąbówki »sosenki«, *górka »roślina przeważnie na wzgórzach rosnąca«, grabówki »kartofle«, *gruszka »brukiew«, gruszka »dzika«, gryka (gryczanka), kaczyniec, kalina, kapusta, karcz »luczywo«, koźlarek »grzyb«, kurzymor, las, łodyga, macierzanek, makówka, (mak), malina, mietelnica, morzybób, ogórek, olsza, owsianka?, paproć, pasternak, *pieluszki »lichy groch«, kaszub. plešek m. »mały strączek grochu«, porost, porzeczka, rydz, sad »skiba, sad«, samolot, *szronie »roślina«, szum »sitowie«, szyszka, śniedek, wilk »roślina«, woruszki »grzyby«?, wrzosa, zraz, żyto. [brukiew, wrukiew, Brūke, Wrūke $\leq$ dolniem; kadzik »1. jałowiec, 2. sitowie do dychtowania kadzi«, Kaddig $\leq$ dn. Köddig »sinapis arvensis«?; kosiarz $\cong$ Korir? (das gemähte Grünfutter)]; 57.

Rybackie: brodnia »sieć«, gomółka, gruchałka »kij do straszenia ryb«, kłomia »sieć«, koza »sieć, Klappnetz«, kula »drag do straszenia ryb«, niewód, pławnica »wielka sieć«, socha »drażek do wieszania na nim niewodów« = n. Zoch, Zoche, węzeł »sieć«, więcierz?, wyłoż »przerębla dla ułożenia sieci«; 12.

Ryby: brzana, czarna (ryba), dubiel?, głębik, jesiotr (jelec), karaś?, kielbik, kleszcz, *kołpak, ksieniec »żołądek rybi«, małeńka (ryba), matka?, marzena (mrzana, brzana) $\cong$ Marzene, piskorz, płóc (płocica, płotka) »ryba«, *pomagacz »ryba morska« = Pomager?, pomuchła »ryba, dorsz«?; 18.

Rzemiosła: kominek »kominiarz«, n. Schatoß »podpora półki« $\leq$ zatworzyć »zawrzeć« czy zatoczyć?; 2.

Służba i pan: pachole, panek, paniczek, paniebracie, parobek, pluton, ($\leq$ fr.) »hołota«, pomagacz, posłannik = (Päslack »dobrowolny sługa«,) paś wół (wołki), »pracować«, rataj, razeł »bicie«, rabać, robota; 11.

Sprzęty, naczynia: butela, czasza, kieliszek, klatka, kłuka »krzywa laska sołtysa«, koszula (koszałka), korab »taba-

kierka«, koza »guzik, leże, peruka«, kozik, łyeczko (lesica) »ko-
białka«, profitka, puch »Deckbett«, rożek »tabakiera«, sąd »na-
czynnie«; 14. cf. narzędzia

Strój, materya: basia »kaftan«, bót »but«, bura (burka),
*brzuszek »stanik«, chodak, czapka, delia, fartuch, kacabajka,
kaptur, kiereja (= tur.), kołpak, kontusz, koronka, kortek? (-ek),
koszki? »kożki, futro kozie«, kożuch, kubrak, kuczbaja, kurp
»but«, kurtka, len »stara materya«, litewka?, łapcie?, magierka
»czapka«, muchair (= wschod.) »materya wełniana«, papuść,
pas, pętlca, plecionka, płachta »chusteczka do nosa«, portki,
salopa, smorgonie czy smuszek? (Schmarge »futerko«), szarawary,
tobolica »kieszień«, torba, wołak »deka«, żupan; 39.

Tandeta, bieda, nieporządek: barłog, bieda, błoto,
bruczę, szatornik »szmaciarz«, tandeta; 6.

Taniec: kozak; 1.

Tytoń, fajka, tabaka: hordowina »cybuch«, korab
»tabakierka z łyka«, lulka, rożek (tabakierka z rogu), sam pan
tarł »tabaka«; 6.

Uczucia: gniew; 1.

Ujemne: grabieżyć, grabić, (grapsać)?, grać, graż »ba-
gnisko« ≡ grinselig »mętny«?, hałas, kaleczyć, kapsa (kapsen
»kraść«, haps)?, kidać, kisać, klatka »kłamstwo«, *klepacz »głup-
stwo«, kłopot, kobyłarz »oprawca koni«, kośla »noga koślawa«
cf. koźlary »chłopi w chodakach z łyka«, kozioł, kradnę (kraść),
kwękać, łakomy, niewola, schwach-owo, pazury, pieluchy, pe-
rzyć się = sich përschen »chępić się«, pochłoi (abpochlonschen
»żebrać«), pochwałka (pochwollerig »roh«), pognewać się (po-
gniewka), postronek »chłosta« pot »smród«, potrzebowski, prosić
»żebrać«, psiakrew, rabież, rabunek, rachuję?, sapać »nie zgra-
nie iść w błocie chlapiąc«, skopić »obić«, załudzić, zamotać; 30.
cf. przezwiska.

Umysł: klepka »Sinn«; 1.

Urządzenie państwowe i społeczne polskie:
koło (sejmowe), narzaz »podatek«, pobory »podatki«, podkomorzy,
podwoda, podymne, postronek »chłosta«, pozew, rozruch, (ruszać +
mącić, rozmącić »niepokój«), *służne »podatek wojenny«, starosta,
stopka »profos«, wiec, wybrańcy »milicya«; 14.

Więzienia: ciemnica, klatka (kлетka), kłoda; 3.

Wojsko 6, broń 3: bośniak, »ułan polski«, cieszynka,

ciury, drab, chojka »choina« = Hoike »broń za czasów krzyżackich«?, łan (łanowe), służne »podatek wojenny«, szabla, wybrańcy »milicya«; 8.

Wóz, bicz, uprząż: bark »orezyk«, batog, bryczka, cho-mato, drożka (dorożka) cf. ros. dróżki, jachać?, kańczug »bicz«, karbacz »bicz«, kareta?, kubitka,* knucze »knut«, kolasa, (cz. kolesa), lejce, szastać (Zâster »bicz«)?, taradajka »kolaska«; 15.

Z a b o b o n: bubo?, latawiec, ludki, (krasnoludki), mara(-a), mrok + piecza »duchy«, parobek (parok), wilkołak?; 7.

Z wierzęt¹a: bysiek »byk«, caban (cap)?, cielak, gzić się, jeleń, klacz, klepa, kłusak, koźlak »koń«?, kobyła, koś, kuś, »wabienie świń«, koza, kudły, kuś »ciele«, koń z krótkim ogonem«, kwik (kwiczeć), padalec »żaba«, wolki (woły), paść »pracować«, pies, poć »kawał mięsa«, prosię, przepielica (przepiórka), ropuszka, rogacz, skopić, sobole, sracz »stara kobyła«, staruch czy szaruga »stary koń«, suka, tchórz, trusia, tucz »karm«, wilk, żrebiec; 33. cf. ptaki, owady, robaki.

Żydzi: cf. imiona żydowskie.

Adam Kleczkowski. †

nie pożyczają się do

BIBLIOTEKA
UNIwersytecka
Gdańsk

11361536